

MARGINA KAO SREDIŠTE

(Cvjetko Milanja: *Hrvatsko pjesništvo 1900. – 1950.:
Novosimbolizam / Dijalektalno pjesništvo*, Jerkić tiskara,
Zagreb, 2008. Str. 372)

Tvrtko Vuković

(Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet – Zagreb)

Megaprojekt o hrvatskome pjesništvu od romantizma do postmodernizma, koji Cvjetko Milanja izrađuje objavljivanjem sada već pete analitičke knjige, problem proučavanja književnosti (interpretacije) i njezina opisa (periodizacije) zahvaća bitno drukčije od tradicionalne književne historiografije. Treba, međutim, odmah reći i to da je njegov pristup podosta različit i od mnogih recentnih književnopovijesnih pokušaja sistematizacije hrvatskoga književnog kanona. Kada sam prije nekoliko godina pisao o Milanjinim studijama iz niza *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000.* – slijedeći pritom teze knjige *Je li povijest književnosti moguća?* američkog teoretičara Davida Perkinsa (*Is Literary History Possible?*, Baltimore/London 1992) – imao sam potrebu naglasiti da Milanja povijest (hrvatske) književnosti zamišlja kao enciklopedistički projekt. To u prvom redu pretpostavlja iscrpno istraživanje međudnosa tekstova književnih djela i njihova konteksta u najširem smislu te riječi. Studija o novosimbolizmu i dijalektalnom pjesništvu, lirskim pravcima koji nastaju između 1914. i 1930, u najvećoj mjeri teži baš toj vrsti sveobuhvatnosti. Književnost se u njoj promatra kao proizvod složenih i raznosmjernih križanja polja estetike, kulture i politike. Milanja se, tako,

ovom knjigom posve približio izradi jedne kulturalne ili sociologijske povijesti hrvatskog pjesništva na tragu arheologijskih radova francuskih teoretičara poput Bourdiea. Pod pojmom arheologije, dakako, ne misli se samo na detaljno, pipkavo i naporno pregledavanje predmetne časopisne i druge arhivske materijalne građe, nego prije svega na detaljnu, pipkavu i napornu rekonstrukciju uvjeta koji omogućuju da se određene estetičke kategorije pojave kao dominantne, odnosno marginalne ili vrijedne i bezvrijedne. Milanja, naime, smjene skupnih i individualnih poetika ne prikazuje figurom logičnog slijeda nekog samostalnoga književnog života. Njemu je, zapravo, ponajprije stalo do istraživanja načina njihove proizvodnje u okviru posebno uspostavljenih odnosa između različitih polja društvenog djelovanja.

U tom je smislu posve razumljiv Milanjin trud da rastvori političku i ideološku logiku pokreta “Mlada Hrvatska” te da objasni njezinu vezu s književnopovijesnim činjenicama oblikovanim oko pjesničkog zbornika *Hrvatska mlada lirika*. Na taj je način pokazao da estetička paradigma novosimbolizma ne proizlazi samo iz imanentne logike književnog sustava, nego da je književni sustav, a onda i novosimbolizam, neodvojiv od višedimenzionalne isprepletenosti društvenog i kulturnog prostora. Primjer takva pristupa problemu Milanjina je analiza političke svijesti ondašnje “napredne omladine”. Njome se, naime, pokazuje kako se modernističke ideološke (u tom slučaju nacionalističke) i modernističke književne strukture temelje na istoj *forma mentis*, na istim figurama kao što su: revolucionarno odbacivanje tradicije, mitizacija kulture, umjetnosti i književnosti, intelektualistički elitizam, dekadentni utopizam i sl. Novosimbolizam mladoliričara nastaje tako u prepletu ideologije i poezije. Ta je povezanost, međutim, paradoksalna jer je upravo poezija trebala biti onaj jezik koji harmonizira sve društvene suprotnosti i dokida krize. Poezija je jezik ne samo oslobođen politike, nego i komunikacije, kantovska svrhovitost bez svrhe ili, ako želimo to kazati s Matošem (bodlerijanski) čisti artizam. Upravo zato Milanja govori o novosimbolističkoj poetici kao izdanku neke temeljne pukotine. Taj nepremostivi “ontološki jaz” autor pronalazi u krajnostima kakve su, na primjer, težnja mladoliričara idealnoj (nacionalnoj) zajednici s jedne strane i njihova dekadentistička žudnja za potpunim individualizmom (kozmpolitizmom) s druge, ili svijest o tome da uzvišena ljepota umjetnosti proizlazi iz modernističkog odbacivanja unižene civilizacije. Osobito je znakovita Milanjina analiza takozvanog “očinskog kompleksa”; odnosa naraštaja prema prošlim poetikama i politikama. Novosimboliste je razdirala istodobnost želje za njihovim zatiranjem i afirmacijom što bi se moglo prispodobiti odnosom,

na primjer, otišlog Matoša i nadolazećeg Wiesnera. Dalekosežnost Milanjina čitanja mogla bi se ovjeriti pozivanjem na teoriju utjecaja jednog od najpriznatijih suvremenih proučavatelja lirike Harolda Blooma (*The Anxiety of Influence*, New York 1973). Utjecaj tradicije, naime, nikada nije jedno-smjeran, kao što je to konceptualizirao Eliot, a odnos prema njoj obilježen je složenim i diskontinuiranim kretanjem u isti čas od i prema već uspostavljenim vrijednostima. Ujevićeva je poetika, o kojoj je Milanja, moram to istaknuti, ovdje napisao odličan inovativan esej, u tom pogledu ilustrativna.

Ova je Milanjina studija jedan od važnijih prinosa proučavanju hrvatskog pjesništva, i hrvatske književnosti općenito, ne samo zbog načina njezine izvedbe (akribičnost, metodološka rigoroznost, iscrpna obrada građe i sl.), nego još i više, rekao bih, zbog aktiviranja interesa za rubne pojave u kanonu poput katoličke i dijalektalne lirike. Prema dosadašnjim književno-povijesnim sistematizacijama vrijeme između 1914. i 1930. u hrvatskoj je književnosti obilježeno prevlašću ekspresionizma. Ostale su se poetičke struje toga razdoblja smatrale ili regresivnima ili efemernima, a neki su istaknuti opusi, poput Šopova, bili manje-više usputno interpretirani. Milanja u ovoj studiji, uostalom kao i u drugim svojim knjigama o pjesništvu, osvjetljava ono što je većim dijelom ostalo u sjeni književne povjestice prevrednujući, dekonstruirajući, ustaljene načine formiranja kanona hrvatske književnosti. Po tome je njegov prikaz hrvatskog pjesništva od romantizma do danas posve suvremen. Premještajući svojim čitanjima marginu u točku središta (dijalektalnu liriku stavlja na mjesto ekspresionizma), Milanja središte (ekspresionizam) ne odbacuje, nego ga drukčije smješta s obzirom na sveukupni društveni i kulturni kontekst. S druge se strane manjinske poetike čitaju ravnopravno s većinskima. Time ne samo da se ispravlja jedna književnopovijesna nepravda, nego se na neizravan način pokazuje kako funkcionira mehanizam vrednovanja u kulturi. Milanja, osim toga, ne preza ni od već spomenutog otvaranja diskontinuiteta takoreći u srcu poetičkog kontinuiteta. To što neki opus, primjerice Šopov, objedinjuje njegovo građansko biće, ne znači da su lirski glas i estetika njegova iskaza homogeni. Milanja tako ističe da mu je stalo do čitanja teksta, a ne osobe, do analize načina proizvodnje književnih pojava, a ne do mistifikacija i nasilnih objedinjavanja.

Ukratko, nakon Milanjine studije posve je razvidna logika nastanka (nastavka) novosymbolističke katoličke i dijalektalne lirike baš u vrijeme nadolaska avangardi. Katolička metafizika neba i arhetipski regionalizam zemlje samo su drukčiji tip odgovora na nihilizam, anarhizam i dekadentizam uzrokovani “napretkom” zapadne civilizacije rata, razaranja, smrti, sile i

novca. Barem zbog toga to nisu retrogradne pojave. Njihova tekstualna izvedba možda nije inovatorska, ali je zato njihova filozofija života itekako suvremena. No, ni to nije sve. Precizno čitajući samu fakturu pjesničkih tekstova, Milanja dolazi do zaključka da kategorija pejzaža, tako važna simbolistima, u novosimbolista biva pojmljena na nov način. U skladu s njihovom već spomenutom rascijepljenošću, pejzaž više nije u stanju transcendentirati “krvavu” zbilju jer je njezin konstitutivni dio (ekološki zagađen, ekonomski eksploatiran, blizak životinjskosti i spolnosti). On stoga mora biti takoreći pojačan ili prevrednovan kršćanskom duhovnošću što dovodi ne samo do originalnih tema, nego i do originalne ideje pjesništva. U problem se općenito svaki čitatelj može bolje uputiti ako pročita Milanjinu knjigu. Ona je nedvojbeno kulturni događaj iznimne vrijednosti koji, ukazujući na drukčije mogućnosti mišljenja književnosti, daleko premašuje okvire vlastite teme.